

UOT 94"16/18"**1821-Cİ İLDƏ OSMANLI İMPERİYASINA QARŞI BAŞLAYAN
YUNAN ÜSYANININ ADALARA SİRAYƏT ETMƏSİ****G.E.SƏDRƏDDİNOVA**
Bakı Dövlət Universiteti
muhammed.sadraddin@mail.ru

1821-ci ildə Osmanlı imperiyasına qarşı başlayan yunan üsyanı tezliklə Egey dənizi adalarına yayıldı. Üsyan ərəfəsində yunan quldur gəmiləri Egey dənizi və Aralıq dənizində asayışı pozurdular, türk ticarət və hacı gəmilərinə hücum edirdilər. Üsyan başladıqdan sonra Hidra, Spetsa, Suluca, İpsara, Çamlıca adalarında, 1821-ci ilin yayında isə Kipr, Sisam və Girit adalarında üsyan baş qaldırdı. 1821 və 1828-ci illərdə baş verən Saqqız adası üsyanları uzun müddət Osmanlı ilə yunanları qarşı-qarşıya qoydu. 1830-cu il fevralın 3-də imzalanan London Protokolu ilə Yunanıstan dövlətinin müstəqilliyi rəsmən qəbul edildi. Bu müqavilə ilə Egey dənizi adalarının əksəriyyəti Yunanıstanın tərkibinə daxil edildi.

Açar sözlər: Osmanlı imperiyası, Yunan üsyanı, Egey adaları, Saqqız adası, quldur gəmiləri, 1821

XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəli Avropa tarixinin ən hərəkətli dövrlərindən biridir. Bu dövrdə baş verən tarixi dəyişikliklər aydın şəkildə göstərdi ki, siyasi bir fikri həyata keçirə bilmək üçün həmin fikir əvvəlcə cəmiyyət tərəfindən qəbul edilməli və dəstəklənməlidir. Türk tarixşünaslığında əsasən “yunan üsyanı” olaraq adlandırılan “yunan istiqlaliyyət müharibəsi” də bu tarixi dövrün bir parçası kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Osmanlı dövlətinin "Millət sistemi" adlanan idarəçilik quruluşuna daxil olan yunanlar digər xristian millətlərlə müqayisədə geniş imtiyazlara malik idilər. Onlar bu üstünlüklərdən istifadə edib, Fransa burjua inqilabının da təsiri ilə müstəqillik uğrunda mübarizə aparmağa başladılar. Mərhələ-mərhələ Yunanıstan dövlətinin yaradılmasına doğru irəliləyən yunanların azadlıq hərəkatı, əvvəlcə ideoloji zəmində başlamış oldu.

Üsyanı təşkilatlandıran "Filiki Eterya" adlı inqilabi təşkilatın lideri olan Aleksandr İpsilanti, 1821-ci ildə Əflak (Valaxiya) və Boğdan (Moldaviya) bəyliklərində üsyan qaldırdı. Yunanlar müvəffəqiyyətsiz üsyan cəhdindən sonra, müstəqilliklə bağlı məqsədlərini reallaşdırmaq üçün Peloponnes yarımadasını seçdilər. 1821-ci ilin aprelin 25-i, yəni xristianların Pasxa bayramı üsyanın başlanma günü kimi seçilsə də (16, 45) üsyan vaxtından tez, 1821-ci ilin

aprelin 15-də başladı. Aleksandr İpsilantinın qardaşı Dmitri İpsilanti Peloponnes üsyanının lideri oldu (2, 2759-2760).

Tezliklə Peloponnesin mühüm strateji əhəmiyyətli qalaları, limanları və yerli əhaliyə məxsus əmlaklar yunanların əlinə keçdi. Peloponnesdə həyata keçirilən qətlialmlar nəticəsində burada bir nəfər belə türk qalmamışdı (22, 213-214).

Üsyanda din adamlarının əsas rol oynaması və din adamlarının Moskva ilə əlaqədə olmalarını öyrənən sultan II Mahmud, yunan Patriarxı V Qriqorini 1821-ci ilin 22 aprel Pasxa günündə Petro qapısında edam etdirdi (17, 415-435). Lakin Patriarxın edamı Avropa dövlətlərinin də etirazına səbəb olmaqla bərabər, yunan üsyanını daha da qızıışdırdı. Üsyan adalara yayılmağa başladı (2, 236-237).

Yunanların nəzarəti altında olan adalar üsyana qoşulmağa hazır idilər. Yunanların üsyanda müvəffəqiyyət əldə etməsi üçün adaların da üsyana qatılması qaçınılmaz idi. 1821-ci ilin aprel ayında Hidra və Spetsa adalarında yaşayan yunanlar üsyan qaldırdılar. 1821-ci ilin aprelin 15-də Suluca, 1821-ci ilin aprelin 18-də İpsara və 1821-ci ilin aprelin 28-də Çamlıca adaları üsyana daxil oldular. Bu adalara aid yunan quldur gəmilərinin Egey və Aralıq dənizindəki fəaliyyətləri Osmanlı dövlətinə mane olurdu. Onlara məxsus gəmilər güclü və hərtərəfli texniki üstünlüklərə malik idilər. Hələ üsyanın əvvəlində Çamlıca kapitanı Tombazisin 180 gəmidən ibarət donanması var idi (11, 40). Dəniz yolu vasitəsilə türklərə kömək göndərmək qeyri- mümkün olmuşdu. Osmanlı donanmasının müvəffəq formada Aralıq dənizinə göndərilməsinin qarşısı alınır. Üsyançılar gəmilərini daha çox Egey dənizinin şərqinə göndərirdilər. Əsas məqsədləri isə Anadolu sahillərində üsyan qaldıraraq İstanbul-Misir dəniz yolundan keçən ticarət gəmilərinə hücum etmək idi (15, 135-136).

Üsyan Kipr, Sisam və Girit adalarına da sirayət etdi. Kiprdə üsyanı kilsə başlatdı. 1821-ci ilin iyunun 19-da Filiki Eteryə liderlərindən Konstantin Kanaris buraya gələrək Peloponnesə aparmaq üçün pul, silah və ərzaq topladı. Xristian əhaliyə təbliğat xarakterli yazılar payladı (19, 42).

Peloponnes üsyanının başlaması ilə eyni zamanda Sisam adasında da üsyan baş qaldırdı. Adanın xristian əhalisi üsyana başlayanda Sisam voyevodasını həbs etdilər. Üsyançılar Sisam əhalisini öz tərəflərinə çəkib onlarla ortaq hərəkət etməyə başladılar. Sisam quldur dəstələri Sisamdan Saqqız boğazına kimi olan yerləri öz nəzarətləri altına aldılar. Türklərə aid gəmilərin Sisam sahilindən keçməsi qeyri-mümkün oldu (20, 136).

1821-ci ilin iyulunda Girit adasında yaşayan xristianlar üsyan qaldırdılar. İlk qarşıdurma İsfakyada (Skafion) başladı. Üsyançılar Ramazan bayramında ayağa qalxdılar (10, 796). İllərdir bir yerdə yaşadıkları müsəlmanlara hücum etməyə başladılar. Apokorono qalasını zəbt edib şəhəri talan etdilər. Səmadirək adasında da adanın yunan əhalisi quldur dəstələrlə birləşərək üsyan qaldırdı. (20, 135).

Adalara məxsus quldur gəmiləri Anadolu sahillərinə də hücum edirdilər.

1821-ci ilin mayın 17-də Egey sahillərində yaşayan əhalinin qorxu mənbəyinə çevrilən Çamlıca və Suluca gəmiləri Maariz körfəzinə daxil oldular. Qalanın müdafiəsiz olmağından faydalanaraq buranı ələ keçirdilər.

Peloponnes üsyanının davam etdiyi vaxtda Əyriboz adasındakı xristianların da üsyan qaldırdıqları xəbəri gəldi. Sirozlu Yusif Paşa tabeliyindəki əsgərlərlə birlikdə Yanyadan hərəkət edərək, Preveze və Lepanto yolu ilə Evbeya istiqamətində yola çıxdı. Yusif Paşa Lepantodan qayıqlarla Peloponnes sahilinə keçdi və Patrası üsyançıların mühasirəsindən xilas etdi. Yusif Paşanın qazandığı bu uğurlardan sonra ona Lepanto körfəzindəki qalaların mühafizəsi vəzifəsi verildi (8, 17-18).

Yusif Paşa, Xurşid Paşaya bildirdi ki, Peloponnesin bütün xristian əhalisi üsyana qoşulub və dərhal ən az 5000 əsgər buraya göndərmək lazımdır. Xurşid Paşa Babı-Aliyə buraya əsgər göndərilməsi tələbi barədə məlumat verdi. Lakin bu zaman Peloponnesdəki üsyanın əhəmiyyəti hələ də sultana tam aydın olmadığından, təkcə Anadoludan əsgər toplanaraq göndərilməsi ilə kifayətləndi. Peloponnesdəki Osmanlı əsgərlərinin saylarının az olması isə üsyanın basdırılmasına mane olurdu (2, 2762).

Yusif Paşadan sonra Peloponnes valisi Kösə Mehmet Paşa Tripolini xilas etmək üçün hərəkətə keçdi. Mehmet Paşa üsyançılarla döyüşdə qalib gələrək Livadanı da ələ keçirdi. Üsyan Səlanik və Larisaya qədər yayılmışdı. Bu üsyanlarda rolu olduğu anlaşılan Larisa Fənər mitropoliti həbs edilərək edam edildi.

Peloponnes üsyanının yatırılmasına kömək etmək üçün Tunisdən yeddi gəmi təchiz edildi. Gəmilər Mustafa kapitanın başçılığı altında Peloponnesə tərəf yola düşdü. Bunun ardınca Anadolu qalasına gözətçi təyin olunan Qayseri mütəsərrəfi Həsən Paşa, Təkə, Həmid və Aydın sancaqlıqlarından 2000 əsgər toplanmasını əmr etdi. Lakin həmin əsgərləri Peloponnesə göndərmək üçün kifayət qədər gəmi olmadı. Osmanlı sarayı ilə əlaqələrin zəif olması, Osmanlı qüvvələrinin yarımçıq təşkilatlanması və dəniz quldurlarının fəaliyyətləri nəticəsində Anadoludan toplanan əsgərlər Peloponnesə göndərilmədi (2, 2763).

Yunan quldur gəmilərinin qələbə əldə etmələrinin əsas səbəbi Kiçik Qaynarca sülh müqaviləsi ilə Rusiyanın xristianlar üzərində himayəçilik hüququna malik olması idi. Bu yolla yunan üsyançı gəmilər çox vaxt rus bayrağı daşıyırdılar və üsyançıların gəmiləri rus ticarət gəmilərindən seçilmirdilər. Onlar istədikləri yerə sərbəst girib çıxmağa başladılar. Eyni zamanda rus gəmiləri üsyançılara silah və hərbi ləvazimat yardımı edirdilər. Egey dənizindəki yunan üsyançılarına məxsus gəmilər xarici ölkələrə məxsus gəmilərə də hücum edirdilər. Xarici ticarət gəmilərinin içərisində, xüsusilə Avstriya gəmiləri hücumu məruz qalırdı. Bunun əsas səbəbi isə Avstriya baş naziri Metternixin yunan üsyanına qarşı çıxması idi (24, 18).

1821-ci ildə Saqqız (Xios) adasında da üsyan baş qaldırmışdı. Lakin üsyan bu adaya ilk əvvəl dənizlərdən sıçramağa başladı. Belə ki, hacıları aparan Osmanlı gəmiləri və Osmanlı ticarət gəmiləri tez-tez yunan quldur gəmilə-

rinin hücumlarına məruz qalırdılar. Bu quldur gəmilər osmanlılar tərəfindən "izbandit" adlanırdılar. Saqqız adası və ətrafı "izbandit"lərin mərkəzi sayılırdı (8, 54). 1821-ci il mayın 13-ü və 23-ü tarixlərində Misir mollası Yazıcızadə Seyid Mehmet Səid Əfəndi və bəzi hacıların olduğu gəmi İstanbuldan Saqqız adasına gəlib çatdı. Burada yunan dəniz quldurlarının hücumuna məruz qaldı. Gəmidəkilər yunan dəniz quldurları tərəfindən öldürüldülər. Molla Mehmet Əfəndi isə işgəncə ilə öldürüldükdən sonra gəminin dirəyindən asılaraq adalar arasında nümayiş edildi (1, 255).

Bu kimi hadisələr digər adalarda da baş verirdi. 1821-ci ilin may ayında Sisam adası da üsyana daxil olmuşdu. Sisam, İpsara, Çamlıca və Suluca kimi adaların quldurları Osmanlıya aid gəmilərə, xüsusilə də hacı və ticarət gəmilərinə hücum edirdilər (8, 57).

Digər adalara nisbətən Saqqız adasında yunanlar tərəfindən həyata keçirilən üsyan daha çox diqqəti cəlb edir. Çünki üsyançıların adanı mühasirəyə almaları iki ayrı dövrü əhatə edir. Mənbələrə əsasən, Saqqız adasında çıxan üsyanları 1821-1822-ci illəri əhatə edən birinci dövrə və 1826-1828-ci illəri əhatə edən ikinci dövrə ayırmaq olar. Arasında uzun zaman məsafəsi olan bu üsyanlarda ada ərazisi 3 dəfə yunan üsyançılarının hücumları ilə qarşı-qarşıya qalmışdır: 1821, 1822 və 1826-cı illərdə (21, 10).

Dənizlərdə hacı və ticarət gəmiləri ilə olan qarşıdurmaların davam etdiyi bir dövrdə 1821-ci il mayın 18-də Çamlıca, Suluca və İpsara adalarından gələn 30-a yaxın gəmi Saqqız adasını mühasirəyə aldılar. Üsyançılar Çeşmədən Saqqız adasına keçidləri nəzarətdə saxlayırdılar. Buna görə də adaya köməyin gəlməsi mümkün deyildi (5). Yunanların bu ilk mühasirəsi güclü olmadığından uğursuzluqla nəticələndi.

Saqqız adasında yaşayan yunan üsyançıları yenidən hərəkətə keçmək üçün fürsət gözləyirdilər. 1822-ci il martın 22-də 60 kiçik, 17 böyük gəmi ilə adaya hücum edən sisamlılar ikinci mühasirəni gerçəkləşdirdilər (3, 41). Bəzi tarixçilər 17-si böyük olmaqla, 77 gəminin olduğunu yazır (2, 150-160). Ertəsi gün üsyançı dəstələr Çeşmənin qarşısındakı Tumana kəndi sahilinə çıxdılar. Təxminən 2 saat sonra Saqqız adasındakı yunanlar da üsyan bayraqlarını qaldırdılar. Bu dəfə Saqqız adasının yerli əhalisinin üsyana qoşulması üsyanı daha da alovlandırdı (21, 16).

Üsyan başlayanda Saqqız adasında 80.000 yunan, 1000 nəfərə yaxın isə türk yaşayırdı. Müdafiə üçün Aydın və Sarıhandan göndərilən əsgərlərin sayı 2000 nəfəri keçmişdi və onlar döyüşlərə hərbi baxımdan tam hazır deyildilər. Bu vəziyyətdə dənizdən gələn dəstək ilə də atəş açmağa başladılar. 40-50 nəfər şəhid verən müsəlmanlar qalaya geri çəkildilər. Qalada çarəsiz vəziyyətdə qalan türklər arada yunanların hücumlarına qarşılıq verirdilər (20, 138).

Saqqız mühafizəçisi Vahid paşanın əmrindəki əsgərlər 20 gün gecə-gündüz döyüşdülər. Vahid paşanın Babı-Aliyə göndərdiyi məktubunda adanın vəziyyətini haqqında məlumat verilirdi. Həmçinin o məktubda, üsyançılara qarşı mübarizəni davam edə bilmək üçün tezliklə donanmanın gəlməsinin vacib

olduğunu vurqulayırdı. Məktubun cavabında, sultanın əmri ilə Tahir paşanın komandanlığı altında bir donanma adaya göndərildi. (6) Üsyançılar donanmanın sahilə yaxınlaşmasının qarşısını almaq üçün top-tüfəng atəsinə tutdular (21, 33). Nəticədə adaya cəmi 800 Osmanlı əsgəri daxil ola bilmişdi. 1822-ci il aprelin 12-də üsyançılar üzərinə hücumə keçən Osmanlı hərbi qüvvələri üsyançıların geri çəkilməsi ilə qalib gəldilər. Yunanlara aid 15 ədəd qayıq, 30 ədəd top və çox sayda silah-sursat türklərin əlinə keçdi (21, 44). Üsyançı dəstələrin bir hissəsi dağlara qaçdı, bir hissəsi isə adanı tərk etdi (9, 56).

Lakin nə quldur gəmilərinin Saqqız adasına gəlməsi, nə də ki yerli yunanların adanı ələ keçirmək təşəbbüsləri bununla nəticələnmədi. 1824-cü ilin qışında yunan quldur gəmilərindən biri Viso kəndində üsyan qaldırmağa təşəbbüs etdi. Dərhal buraya Mühafiz Yusif Paşanın komandanlığı altında əsgərlər göndərildi. Yusif Paşa üsyanın qarşısını ala bildi (3, 86).

Dörd illik aradan sonra, 1826-cı ilin sentyabr ayında dənizdən və qurudan Saqqız adası üsyançıların hücumuna məruz qaldı. Mənbələrdə bildirilir ki, "Top, tüfəng və qumbaralar adaya yağış kimi yağdırdı." Adanın hər tərəfdən mühasirədə olmasını, "izbanditlər" in də hücumə qoşulmasını və Saqqızın müdafiəsinin daha da çətinləşdiyini göstərən Tarihi Vakai Sakız əsərindən bu nəticəyə gəlmək olar ki, bu ikinci mühasirə, daha planlaşdırılmış şəkildə həyata keçirilmişdi. Bunda üsyançılara ingilis və fransızların kömək göstərməsinin də təsiri var idi.

Saqqız adasının mühafizəçisi Yusif paşanın Babı-Aliyə məktubundan sonra, sultan II Mahmud adaya köməyin yaxın bölgələrdən təmin edilməsi əmrini verdi (7). 1828-ci il martın 14-də mayor İbrahim paşanın komandanlığı altındakı Osmanlı donanması adaya, 13 gün sonra isə Saqqız qalasına gəlib çıxma bildi. Onlar adaya yaxınlaşanda atıq üsyançı gəmilər adanı tərk etmişdilər. Nəticədə Saqqız adası bu son mühasirədən də azad olundu (13, 78).

Özünün çoxşaxəliliyi ilə seçilən Saqqız adasındakı üsyanın gedişini aydınlatmaq həm də ona görə vacibdir ki, Osmanlı dövləti buradakı üsyanın yatırılmasına xüsusi diqqət ayırmış, üsyançılara qarşı xeyli hərbi güc və zaman sərf etmişdir. Bu məsələyə Avropa ictimaiyyəti də biganə yanaşmamışdır. Viktor Hüqo yazdığı "Uşaq" ("L'Enfant") adlı şerində, Saqqız adasında baş verən döyüşlərin müstəqillik uğrunda mübarizənin bir hissəsi olduğunu göstərir. Şair, bu mübarizədə, hətta inqilabın haqlı yol olduğunu da vurğulayır (13, 81).

Beləliklə, tarixi mənbələrdən bu qənaətə gəlirik ki, Saqqız üsyanı, Yunan istiqlal müharibəsinin ayrıca bir qolu kimi inkişaf etmişdir. Onlar öz əlahiddə hökumətlərini qurmaq istəsələr də onların müstəqillik elan etmələrinə mane olunmuş və bu hadisə üsyan səviyyəsində qalmışdır.

1821-ci ilin oktyabr ayında (12, 7) Tripoli qalasını ələ keçirən üsyançılar amansızca müsəlmanları qətlə yetirdilər. Şəhərdəki 10000 nəfərə yaxın türk, alban, yəhudi və başqa millətlərdən əhali vəhşicə öldürüldü (3, 27-28).

Avropa mədəniyyətinin beşiyi sayılan Afina, 1822-ci ilin iyunun 21-də üsyançılar tərəfindən ələ keçirildi (22, 116).

Afinanın süqutundan sonra Osmanlı ordusunun bir hissəsi Missolinqi və Andilikoz adası üzərinə hərəkətə keçdi. Üsyançılar Missolinqiyə 12 gəmi və 6000 adam çıxartmışdılar. Peloponnes üsyançılarının gəmiləri Missolinqidə toplaşdığından Peloponnes qalalarına qida və hərbi ləvazimatların ötürülməsi çətinləşdi. Buna qarşı tədbir almaq üçün ada sahillərinə donanmadan beş-altı gəminin göndərilməsi qərarlaşdırıldı. Osmanlı qüvvələri Missolinqi qalasını toplaqla doldurub ətrafına xəndəklər qazdılar. Lakin kömək üçün gözlənilən yeni əsgərlər gəlmədi. Missolinqini mühasirə edən Osmanlı ordusunun yarısı malyariya xəstəliyinə tutulmuş və ərzaqları qurtarmışdı. Bu səbəblərdən yunanlara qarşı uğur əldə edə bilmədilər (4, 45).

Limni adasında yerli yunan əhalisi bütün təzyiqlərə baxmayaraq üsyançılara dəstək olmadılar. Lakin üsyançılar 1822-ci ilin sonunda adaya böyük miqyaslı hücum təşkil etdilər. 25 ədəd gəmidə adaya gələn 3 min nəfər üsyançı qalanı 8 saat mühasirədə saxladılar. Rumelidən Limniyə kömək üçün yeni qüvvələr göndərildi. Üsyançılar məğlub edildi. Ələ keçirilən bəzi gəmilər və üsyançılar İstanbula göndərildi (4, 65-66).

1822-ci ilin sonlarına çatmamış yunanlar, Afina, Korinf və Naupliyani osmanlılardan aldılar (18, 83).

Peloponnesin strateji məhəllələrindən olan Anadolu qalası üsyançılar tərəfindən quru və dənizdən mühasirəyə alındı. Həmin vaxtda Anaboluda 7500 müsəlman var idi. Bir çox müsəlman aclıqdan öldü. Belə ki, qalada sadəcə 2400 türk sağ qala bildi. Nəhayət, 1823-cü il yanvarın 22-də imzalanan bir müqavilə ilə qala yunanlara təslim edildi. Anadolu ilə eyni vaxtda mühasirə altına alınan Korinf də üsyançılara təhvil verildi (4, 46).

1823-cü ildə Evbeya adasındakı Qızılhisar qalasına üsyançılar hücum çəkildilər. Evbeya mühafizi Ömər Paşa dərhal qalaya gəlib üsyançıları dağıtdı. Osmanlı donanması da Evbeyaya gəldi. Qurudan və dənizdən aparılan əməliyyatlar nəticəsində bu bölgədəki üsyançılar məğlub edildi (15, 134).

1823-cü ildə üsyanlar nisbətən azalsa da, tamamilə yatırılmadı. 1822-1823-cü illərdə Peloponnesdə Patras, Koron və Motondan başqa hər yer yunanların əlinə keçdi. Amvrakikos körfəzindən Korinf körfəzinə qədərki bölgə artıq yunanların əlində idi (23, 79).

Yunanıstan və Türkiyəni bir-birindən ayıran Egey dənizi, böyüklü-kiçikli 3000-ə yaxın ada və ada şəklindəki quru sahəni ehtiva edən yarı qapalı bir dənizdir. Adaların çox olması səbəbilə bura keçmişdən bəri "Adalar Dənizi" adlanır. Coğrafi mövqeyi etibarilə bütün Egey dənizi adaları Asiya ilə Avropa arasında dənizdə bir körpü mövqeyindədir. Bu xüsusiyyətlərinə görə Adalar həmişə böyük dövlətlərin maraq dairəsində olmuşdur. Yunan üsyanına hər baxımdan dəstək olan Rusiya və Avropa dövlətləri (Fransa, daha sonra İngiltərə) üsyanın müvəffəqiyyət əldə etməsində başlıca rol oynadılar. Adalardakı asayiş və türk donanmalarının təhlükəsizliyini təmin edə bilməyən Osmanlı dövləti bunun qarşılığını ağır şəkildə aldı. 1827-ci ildə Navarin dəniz faciəsi ilə donanması tamamilə yandırılan Osmanlı dövləti bundan sonrakı hadisələrdə söz

sahibi olmaq iqtidarında deyildi. Yunanların müvəfəqiyyət əldə etməsi nəticəsində yeni qurulan Yunanıstan dövlətinin sərhədləri müəyyənləşdirildi. 1830-cu il müqaviləsinə görə Yunanıstana təhvil verilən adalar aşağıdakılar idi:

Sporadlar qrupundan Çamlıca, Suluca, Şıra, İstandil, İşkinos, İşkilos, İşkiros, Santorin, Andre, Nakşa, Amurgos, Para, Miknos, Mürted, EGINE, Şeytan, Poros, Kirlangıc, Güvercin, Kardaşlar, Belko, Yarasu, Zora, Osuda, İskandil, Pir, Yılan, İstoporya, Delos, Caros, Uzuncal Nepale, Aya Yorga, Polikondros, Gümüş, Polino, Değirmenlik, Küçükdeğirmenlik, İpsara, Kalori (Kaya), Zenari (Kenari), Yaban, Keçi və İstifalya adaları (14, 199).

Beləliklə, məqalədə yunan üsyanı zamanı Adaların üsyana qatılmasının əhəmiyyətini görürük. Üsyanın belə geniş areala yayılması onu yerli xarakterli üsyanlardan fəqləndirir. Türklərin kütləvi şəkildə qətl edilməsi ilə bərabər, Adalarda Osmanlıya aid tarixi izlər də silinirdi. Adaların London müqaviləsi ilə yunanlara verilməsi nəticəsində, 1830-cu ildə qurulan Yunanıstan dövləti Egey dənizi dövləti olaraq yenidən dirçəlmiş oldu.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdülkadir Özcan. Boğdan. DİA. C. 6. Türk Diyanet Vakfı. İstanbul, 1992.
2. Ahmet Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet. C: XI. Matbaayi Osmaniye. Der Saadet. İstanbul, 1994.
3. Ahmet Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet. C: XII. Matbaayi Osmaniye. Der Saadet. İstanbul, 1994. s.41.
4. Ali Fuat Örenç. Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanıstan. Babalı Kültür Yayıncılığı. İstanbul, 2009. s.65-66.
5. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) HAT. No:40614.
6. BOA., HAT. No:40198.
7. BOA., HAT. No:38925.
8. Bilal N. Şimşir. Ege Sorunu - Belgeler (1912 – 1913). C. I, 2. Baskı. TTK Yay. Ankara, 1989.
9. Cengiz Bektaş. Sakız. Sayı: 188. Yapı. İstanbul, 1997.
10. Cemal Tukin. "Girid" İslam Ansiklopedisi. IV. İstanbul, 1948.
11. Douglas Dakin. The Unification of Greece. (1770-1923) Ernest Bern Ltd. London, 1972.
12. Fahrettin Seyfi. 1820-1827 Mora İsyanı. İstanbul Askeri Matbaası. İstanbul, 1934. s.17.
13. Filiz Yaşar. Yunan bağımsızlığı sırasında Sakız adası. Phoenix yay. Ankara, 2006. s.81.
14. Frank Edgar Bally. British Policy and the Turkish Reform Movement 1826- 1853. Harvard University Press, 1942. p.42.
15. Hasan Demirhan. Büyük Güçlerin gölgesinde Yunan isyanı. İdil yayıncılık. İstanbul, 2016.
16. Nureddin Tursan. Yunan Sorunu. Ankara, 1987.
17. Necdet Sakaoğlu. Bu Mülkün Sultanları. Oğlak Yayınları. İstanbul, 1999.
18. Rıfat Uçarol. Siyasi Tarih. 1789-2014. 10-cu Baskı. Ankara, 2015. s.83.
19. Şerafettin Turan. "Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar." Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk-Yunan İlişkileri 20 Temmuz 1974-e Kadar) Gnkur.Basımevi. Ankara 1986. s.42.
20. Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea. Hazırlayan: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. Türk Kültür ve Turizm Bakanlığı yayımları: 594. Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi: 4. Ankara, 1985.
21. Vahid Paşa. Tarihi Vakai Sakız. Mektebi Sanayi Matbaası. Der-saadet. 1290. s.10.
22. William Saint Clair, That Greece Might Still be Free. The Philhellenes in the War of

- Independence, Oxford University Press, Oxford, 1972, p. 213-214.
23. Wilson W. Phillips. The War of Greek Independence 1821 to 1833. Smith Elder Co. London, 1897.
24. Zeki Ankan. 1821 Yunan İsyanının Başlangıcı. Askeri Tarih Bülteni. Genelkurmay Basımevi. Ankara, 1987. s.579.

ВЛИЯНИЕ ВОССТАНИЯ ГРЕКОВ ПРОТИВ ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ В 1821 ГОДУ НА НАСЕЛЕНИЕ ЖИВУЩИХ В ОСТРОВАХ

Г.Э.САДРЕДДИНОВА

РЕЗЮМЕ

Греческое восстание против Османской империи в 1821 году вскоре распространилось на Эгейские острова. Накануне восстания, морские пираты нарушили Эгейское море и Средиземное море, атаковали турецкие корабли и паломнические корабли. После начала восстания на островах Хидра, Спеца, Сулука, Ипсара, Чамлыка, а летом 1821 года на островах Кипре, Сисаме и Крите поднялось восстание. Восстание островов Хиос, которые произошли в 1821 и 1828 годах, уже давно привело к столкновению между Оттоманами и греками. 3 февраля 1830 года в Лондоне был принят Лондонский протокол, по которому официально признавалась независимость греческого государства. С этим контрактом большинство островов Эгейского моря включены в Грецию.

Ключевые слова: Османская империя, Греческое восстание, Эгейские острова, Остров Хиос, пиратские корабли, 1821

THE SPREAD OF 1821 GREEK REBEL AGAINST THE OTTOMAN EMPIRE INTO THE ISLANDS

G.E.SADRADDINOVA

SUMMARY

The Greek revolution against the Ottoman Empire in 1821 soon spread to the Aegean islands. On the eve of the revolution, sea pirates violated the Aegean Sea and the Mediterranean Sea, attacked Turkish commercial and pilgrim ships. After the outbreak of the rebels on Hydra, Spetsa, Suluca, Ipsara, Çamlıca islands, the rebels spread to Cyprus, Sisam and the Crete islands in the summer of 1821. The Rebellion of the Chios Islands, which took place in 1821 and 1828 long led to clashes between the Ottomans and the Greeks. On February 3, 1830 the London Protocol was adopted in London, which officially recognized the independence of the Greek state. Under this contract most of the islands of the Aegean Sea were included into Greece.

Key words: Ottoman Empire, Greek Revolution, Aegean islands, Chios Island, pirate ships, 1821